

УДК 332.1

Н.В.БІБК, канд. екон. наук, Т.В.ЩУРОВА

Харківський національний університет міського господарства імені О.М.Бекетова

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ГОЛОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

В статті розглянуті основні проблеми територіальних диспропорцій, що виникають на регіональному рівні, та визначення основних засад реалізації механізмів регіональної політики.

В статье рассмотрены основные проблемы территориальных диспропорций, возникающих на региональном уровне, и определение основных принципов реализации механизмов региональной политики.

The paper discusses the basic problems of regional disparities that arise at the regional level, and to determine the basic principles of mechanisms for regional policy.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, територіальна економіка, урбанізація, суспільство.

Сучасні перехідні процеси, що тривають зараз в Україні, зумовили об'єктивну необхідність системного дослідження регіональної політики, а саме аналіз ефективного розміщення продуктивних сил окремих регіонів; раціональне використання природного, виробничого і трудового потенціалів; створення нормальних умов життєдіяльності населення; забезпечення економічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства, а також адміністративно-територіального устрою України.

Зважаючи на наявність вищеперерахованих проблем, стає актуальним визначення та побудова основних засад реалізації механізмів регіональної політики пріоритетними напрямками якої є демографічні, екологічні, виробничі, етнічні, культурні та інші напрями, вирішення яких сприяє загальному економічному зростанню регіонів.

Визначення максимально ефективних заходів регіонального розвитку стає дуже важливим з огляду на обмежені ресурси. Потрібно чітко сформулювати принципи цієї політики, які будуть направлені на оптимізацію клімату регіонів України, що гальмують процеси трансформації, відновлення, стабілізації, та інтеграції економіки країни.

На засадах певних проблем і розбіжностей в світі на різних історичних етапах, формувалась розвинута та зміцнена практика здійснення регіональної політики. Значний внесок у науковий аналіз питань щодо регіональної нерівномірності зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені У. Ізард, П. Хаггет, В. Леонт'єв, М. Баранський, М. Некрасов, М. Бутко, В. Гесць, З. Варналій, М.Долішній та ін.

Метою даної роботи є формування принципів регіональної політики, які будуть направлені на оптимізацію клімату регіонів України, що у свою чергу гальмують процеси трансформації та інтеграції економіки країни.

Регіон – частина території, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури на підставі характерних специфічних природно-географічних, історико-демографічних і політико-адміністративними особливостями.

Ураховуючи сучасні теоретико-методичні підходи щодо формування стратегій регіонального розвитку й досвід їх застосування, основними напрямками розвитку регіонів є зростання ролі регіонів у загальнодержавній політиці, орієнтація на зниження диспропорцій і асиметрій, шляхом вирішення проблем у сфері економічного й соціального розвитку [1]. У цьому аспекті важливим є визначення основних напрямів державної регіональної політики України.

На думку М. Долішнього, регіональна політика в сучасних умовах стає важливим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку, що визначає сталий розвиток регіону [2]. У цьому контексті З. Варналій визначає, що регіональна політика є сферою діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним та політичним розвитком країни у регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми [3].

Відомий радянський економіко-географ Е.Б. Алаєв у своєму понятійно-термінологічному словнику визначив регіональну політику як «сферу діяльності з управління економічним, соціальним і політичним розвитком країни у просторовому, регіональному аспекті, тобто пов'язану зі взаємовідносинами між державою і районами, а також районів між собою» [4]. До кола питань регіональної політики вчений включав такі напрями, як: співвідношення і взаємодія рушійних сил регіонального розвитку; співвідношення національного та регіонального аспектів розвитку, центрального і регіонального рівнів управління економікою та ін.

Сьогодні спостерігається розширення індустріального виробництва та інфраструктури, в умовах слабкої економічної, нормативно-правової, соціальної бази кожних регіонів України, що в свою чергу, негативно відображається в стабілізації і розвитку регіонів. Пріоритетом є так звана регіональна політика держави, в основі якої закладені певні напрями і принципи по створенню правових, економічних, соціальних і культурних умов життєдіяльності, екологічної безпеки, задоволення матеріальних й культурних благ населення, які дозволяють забезпечити необхідний баланс між окремими регіонами шляхом стимулювання

найрозвинутіших і запровадження вирівнювальних механізмів подолання економічних та соціальних проблем слабких регіонів [5]. Така політика має стимулювати інтеграційні процеси в суспільстві, протистояти ризику посилення регіональних відмінностей.

Основною метою регіональної політики – звести до мінімуму ті нерівності, які створюють ґрунт для виникнення соціальних конфліктів, заважають соціально-економічному розвитку держави в цілому або її частин, а саме істотне підвищення життєвого рівня населення всіх регіонів на основі якісного поліпшення використання їх ресурсного потенціалу, принципово нових підходів до розвитку продуктивних сил, докорінного поліпшення екологічної обстановки [6].

Для розвитку регіонів важливу роль відіграє урбанізація, оскільки регіони, у яких сприятливий демографічний, соціально-економічний і географічний процес, сприяє гармонії, та добробуту регіону і країни в цілому. Доцільно буде представити ситуацію проблем розвитку, а саме індекс людського розвитку на міжрегіональному рівні (таблиця).

Інтегральний індекс регіонального людського розвитку за 2012 р.*

	1. Відтворення населення		2. Соціальне становище		3. Комфортне життя		4. Добробут		5. Гідна праця		6. Освіта		РЛР	
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг
АР Крим	0,7916	12	0,5854	18	0,7574	1	0,5669	14	0,6026	4	0,7927	16	3,8966	6
Вінницька	0,6133	6	0,4849	10	0,4924	23	0,5250	16	0,5211	22	0,8076	11	3,6442	18
Волинська	0,8066	10	0,5426	8	0,5961	7	0,4319	24	0,5098	24	0,7547	23	3,6418	19
Дніпропетровська	0,7521	22	0,3391	25	0,5496	16	0,6438	5	0,6021	5	0,8354	1	3,7222	14
Донецька	0,7118	25	0,3772	20	0,4398	25	0,6602	4	0,6036	3	0,8342	2	3,6268	22
Житомирська	0,7573	20	0,4122	15	0,5336	17	0,4395	22	0,5433	15	0,7586	22	3,4446	25
Закарпатська	0,7940	11	0,5738	6	0,7554	2	0,5217	17	0,6116	2	0,6876	25	3,9441	3
Запорізька	0,7573	21	0,3838	19	0,5182	19	0,7088	1	0,5721	11	0,8080	10	3,7482	11
Івано-Франківська	0,8067	9	0,6660	2	0,5010	22	0,4868	18	0,5381	17	0,7412	24	3,7398	12
Київська	0,8074	8	0,4169	14	0,6128	5	0,6662	3	0,5945	7	0,8185	7	3,9163	4
Кіровоградська	0,7479	23	0,3551	21	0,5598	14	0,4604	21	0,5393	16	0,8027	13	3,4653	24
Луганська	0,7443	24	0,3425	24	0,5244	18	0,6392	6	0,5778	4	0,8112	9	3,6393	20
Львівська	0,8086	7	0,6776	1	0,5809	10	0,4722	19	0,5630	12	0,7891	17	3,8913	7
Миколаївська	0,7583	19	0,3480	22	0,5714	12	0,6274	8	0,5877	9	0,8117	8	3,7045	15
Одеська	0,7648	17	0,3910	17	0,6478	3	0,5982	12	0,6329	1	0,8202	6	3,8549	8
Полтавська	0,8225	4	0,4493	13	0,5941	8	0,6210	10	0,5528	13	0,8045	12	3,8442	9
Рівненська	0,8215	5	0,5781	5	0,5709	13	0,4674	20	0,5241	20	0,7630	20	3,7250	13
Сумська	0,7631	18	0,4538	12	0,5077	21	0,6147	11	0,5157	23	0,8330	3	3,6879	16
Тернопільська	0,8412	1	0,6601	3	0,5573	15	0,4150	25	0,5088	25	0,7743	19	3,7568	10
Харківська	0,7818	13	0,5510	7	0,5919	9	0,6223	9	0,5888	8	0,8300	4	3,9658	2
Херсонська	0,7745	15	0,3470	23	0,6319	4	0,4345	23	0,5519	14	0,7931	15	3,5329	23
Хмельницька	0,8346	2	0,4916	9	0,4748	24	0,5375	15	0,5359	18	0,8018	14	3,6762	17
Черкаська	0,7780	14	0,4718	11	0,5973	6	0,6915	2	0,5290	19	0,8291	5	3,8967	5
Чернівецька	0,8295	3	0,6169	4	0,5807	11	0,5871	13	0,5980	6	0,7588	21	3,9710	1
Черніпівська	0,7685	16	0,4033	16	0,5142	20	0,6337	7	0,5230	21	0,7873	18	3,6301	21

*Джерело [8]

Індекс регіонального людського розвитку – інтегрований показник, який відображає якість життя людини в конкретному регіоні у порівнянні з іншими регіонами України, включаючи у себе такі методи оцінки, а саме: демографічний стан, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання, рівень освіти, стан та

охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку [7].

Інтегральний індекс регіонального людського розвитку розраховується як сума індексів по всіх шести блоках показників (відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця та освіта):

$$I_r = \sum_{i=1}^6 I_{ir} .$$

З наведених даних, інтегрального індексу регіонального людського розвитку за 2012 р. можна виділити наступну типологію регіонів:

- *регіони лідери* – Чернівецька, Харківська, Закарпатська, Київська та Черкаська області;
- *регіони основної групи* – АР Крим, Львівська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Запорізька, Івано-Франківська, Рівненська, Дніпропетровська, Миколаївська, Сумська, Хмельницька, Вінницька, Волинська та Луганська області;
- *регіони-аутсайтери* – Чернігівська, Донецька, Херсонська, Кіровоградська та Житомирська області.

Наведені дані регіонального людського розвитку України свідчать про неефективність регіональної політики щодо реалізації та використання можливостей кожного регіону. Регіони України мають суттєві нерівності та диспропорційності, що є потенційним джерелом економічної, соціальної та політичної нестабільності в країні. Тому, саме регіональний індекс людського розвитку може служити основою для визначення ключових проблем та пріоритетних напрямів розвитку для кожного регіону.

Для досягнення економічного та соціального розвитку в Україні можливе за умов формування основних принципів регіональної політики, що направлені на подолання диспропорційності у розвитку регіонів України, а саме:

- 1) децентралізація функцій виконавчої влади, делегування регіонам значної їх частини;
- 2) збалансування повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого управління;
- 3) зміцнення місцевих фінансів, стимулювання розвитку регіонального міжнародного співробітництва;
- 4) введення механізмів надання депресивним регіонам державної підтримки та стимулювання соціально-економічного розвитку.

На основі проаналізованого, можна зробити певні висновки, що головним завданням в соціально-економічній сфері є розбудова сучас-

ної економічно розвинутої держави, яка б забезпечувала постійне зростання добробуту своїх громадян, а без ефективного розвитку на рівні регіонів зробити це неможливо, тому основними напрямками досягнення цієї мети має бути: забезпечення високих темпів економічного зростання.

Також, важливим моментом є розбудова потужної конкурентоспроможної економіки; створення сприятливих умов для розвитку підприємства та підприємницької ініціативи; сприяння впровадженню екологічних проєктів, спрямованих на покращення стану довкілля, зокрема в промислових зонах; проведення ефективної бюджетної політики; підвищення добробуту громадян, соціальних стандартів якості життя; становлення середнього класу та подолання бідності; сприяння розвитку міст, соціальної інфраструктури, упровадженню новітніх технологій архітектури та містобудування; удосконалення відносин у сфері житлово-комунального господарства; проведення збалансованої та виваженої зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні.

Таким чином, диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність впровадження «нової» регіональної державної політики шляхом визначення стратегії соціально-економічного розвитку регіону, виборі засобів її реалізації; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку області.

1. Варналій З.С. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети: аналітична доповідь / З.С. Варналій, С.І. Мітряєва, М.С. Токар; за заг. ред. З.С. Варналія. – К., 2005. – 62 с.
2. Долішній М.І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / [М.І. Долішній, П.Ю. Бельський, Є.І. Бойко та ін.]. – Львів.: ДПА Друк, 2001. – 720 с
3. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / [ред. З.С. Варналій]. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
4. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
5. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / [за ред. В.С. Вороніна, Я.А. Жаліла]. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
6. Публікація: Стратегічні рамки та План заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, «Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні», 2010р. – 279 с.
7. Національна економіка: навч. посібник / за заг. ред. В.П. Решетило; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2009 – 386 с.
8. Методика виміру регіонального людського розвитку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.idss.org.ua>

Отримано 29.01.2014